

ТАРТУ – ТАРТУС: НОВИЙ ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ФРОНТИР, АБО ЛІНІЯ ГЕОСТРАТЕГІЧНОГО РОЗЛОМУ В ЄВРАЗІЇ

© Володимир ФІСАНОВ

DOI: [https://doi.org/10.30525/
978-9934-26-709-3-1](https://doi.org/10.30525/978-9934-26-709-3-1)

Сучасний геостратегічний розлом у Європі (якщо брати ширше і у всьому світі), коли політиками зазвичай ігноруються і порушуються усталені моделі відносин, принципи вироблені після завершення Другої світової війни, а іноді й здоровий глузд взагалі, стає дедалі глибшим і малопередбачуваним. Однак лінія розколу з часів Черчилля залишається хоча й рухливою, але почасти метафізично незмінною. Британський політик, говорячи про Залізну завісу, відзначав що вона опустилася між Балтикою та Адріатикою, сьогодні – у третьому десятилітті XXI ст. – лінія цивілізаційного розколу несамовито пульсує між Балтійським регіоном та Середземномор'ям. Умовно – після карколомних подій широкомасштабного російського вторгнення до України (2022) і падіння режиму Б. Асада (2024) – можна сказати: лінія розлому розтягнулася від Тарту до Тартусу і те, якими будуть далекосяжні наслідки цього глобального протиборства між Заходом і Сходом,

вряд чи можна з певною мірою вірогідності уявити. Чи не забагато чорних лебедів «вибухнуло» на світових обріях...

Внутрішні розколи у суспільствах держав Центральної та Східної Європи – етнічні, політичні, соціальні – не могли не стимулювати й відповідні геополітичні розломи і конфлікти. Візьмемо, до прикладу, Естонію та Україну. Після 1991 р. обидві країни намагалися позбутися певних традицій «старих» радянських часів. Як відомо, свого часу етнічна однорідність Естонії була порушена депортаціями і чималими «вкрапленнями» російського населення. В Україні ж частково російськомовні групи були зорієнтовані на Схід, причому після Другої світової війни до складу УРСР були включені великі території, які виявилися більш орієнтованими на Захід. У часи незалежності стали відчуватися й мовні розколи. В Естонії, як і в Україні, російськомовні групи складали трохи більше чверті населення, а в ситуації політичних криз і посилення зовнішнього тиску це спонукало до поширення взаємних настроїв підозр і недовіри всередині соціумів.

У Таллінні, особливо після російської анексії Криму, стали з пересторогою дивитися на політичні процеси у регіоні. Запитання «Чи наступна Нарва?» здобуло скандальну популярність саме у 2014 р. Проте тоді, незважаючи на розбіжності думок, визнали таке припущення недоречним, значною мірою через членство Естонії в НАТО. А після початку широкомасштабного вторгнення ретельно прораховували можливі сценарії впливу російсько-української війни на соціальну, зовнішню і безпекову політику країни. При цьому підкреслювалися навіть позитивні довготривалі тенденції для ринку праці. У спеціальному дослідженні Магнуса Піірітса з університету Тарту, здійсненому для Центру прогнозів естонського парламенту, зазначалося, що прибуття українських біженців допоможе покращити «співвідношення людей працездатного віку до пенсіонерів до 2060 р., а потім такий вплив зникне»¹. Експерти у сфері безпеки підкреслювали, що починаючи з 2010-х років Естонія перейшла від стратегії тотальної оборони до комплексної оборонної стратегії. Такий підхід передбачав не тільки розширення звичайних оборонних можливостей, а й зосередження уваги на інвестиціях у високоточну зброю великої дальності та у готовності суспільства до несподіваних викликів у сфері безпеки і відповідної освіти громадськості, спрямованої на формування стійкості². У досить розлогому дослідженні експертів Естонської Академії безпекових наук (Sisekaitseakadeemia) «Прогноз глобальних тенденцій, що впливатимуть

¹ Piirits M. The long term impact on Estonia of the war between Russia and Ukraine. URL: <https://arenguseire.ee/en/reports/the-long-term-impact-on-estonia-of-the-war-between-russia-and-ukraine-population-integration-foreign-trade/>

² Ploom I., Sliwa Z., Haas M. Lessons Identified from Ukraine: The Bid for the Estonian Total Defence Concept. *Journal on Baltic Security*. 2025. № 11. P. 58–87. URL: https://doi.org/10.57767/jobs_2025_004

на внутрішню безпеку Естонії у 2026–2030 роках» зокрема констатується: невідомість і тривога в суспільстві зростають, оскільки роками країни світу змушені були адаптуватися до турбулентної епохи, що характеризується численними кризами та викликами. Окрім дій Росії та Китаю, «непередбачуваність зовнішньої та безпекової політики США стає дедалі більшим занепокоєнням, як і невідомість щодо того, чи існує достатній консенсус і сила в Європейському Союзі та НАТО для збереження стабільності». Одна з засадничих тез доповіді полягає у тому, що «для Естонії Росія – і потенційне погіршення загального середовища безпеки, що впливає з її поведінки – залишається головною загрозою безпеці». Разом з тим, Служба зовнішньої розвідки Естонії, незважаючи на існуючі небезпеки, визначила рівень загрози наразі як низький. Тим не менш, слід ставитися до пом'якшення такого ризику з належною серйозністю та «вважати необхідним готуватися до найгіршого»³.

Питання безпеки для країн Балтії, починаючи з 10-х років, ставали усе більш проблемними, зважаючи на експансіоністську політику Росії. В одному з аналітичних досліджень вже у 2018 р. наголошувалося на тому, що НАТО хоча і зробило окремі декларації та реальні дії на підтримку країн Балтії, її «може бути недостатньо в майбутньому, особливо коли йдеться про кібератаки (кібертероризм)». Констатувалося також що ситуація в Балтійському регіоні «є і залишатиметься складною в найближчі роки, оскільки Росія продовжуватиме свій прагматичний підхід до досягнення власних цілей, включаючи підтримку тиску на окремі країни та на Альянс в цілому»⁴. Після лютого 2022 р., коли у свої права вступила «кривава прагматика» великої війни – політична і безпекова ситуація стала ще більш невизначеною і загрозовою.

Згідно оцінки національних загроз, здійснених Службою військової розвідки та безпеки при Міністерстві національної оборони Литовської Республіки з цього часу Москва, однією з засадничих цілей котрої є «підрив підтримки України з боку Заходу шляхом шантажу та погроз», час від часу вдається до «ядерної риторики» щоби змусити Захід скоротити свою підтримку України. Спираючись на унікальність Росії як «держави-цивілізації», сам Путін та адепти путінізму намагаються трансформувати «звичний» світовий порядок, даючи відсіч «західному неокolonіалізму». Союз з країнами Глобального Півдня, насамперед з Китаєм та Індією, бачиться як дієва й ефективна антизахідна коаліція

³ Forecast of global trends affecting Estonia's internal security by Emilia Muuga, Raul Savimaa, Jaanika Puusalu, Ramon Loik, Ringo Ringvee, Märt Läänemets, Jüri Saar, Georg-Henri Kaup (2026–2030). URL: <https://savimaa.eu/wp-content/uploads/2026/01/Forecast-of-Global-Trends.pdf>

⁴ Antczak A., Śliwa Z. Security dilemmas of the Baltic region. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. № 3. December 2018. P. 119–134. URL: <http://ssp.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2018/09/ssp-2018-3-10.pdf>

на чолі з Росією. Зрозуміло, що США та Європа сприймаються як супротивники, вплив яких має бути обмежений⁵.

Останніми роками, вдаючись до методів неоголошеної неконвенційної війни в Європі, Росія усе частіше зосереджується на саботажі критичної інфраструктури, від військових об'єктів та енергетичних мереж до комунікацій та підводних кабелів, випробовуючи стійкість європейських урядів та суспільств. Дронові атаки розгортаються від Данії на півночі до кордонів Румунії на півдні. Серед політиків та експертів усе частіше лунає думка, що європейцям слід бути готовими до нападу з боку путінського режиму. Так, європейський комісар з питань оборони Андрюс Кубілюс на конференції у Вільнюсі восени 2025 р. попередив: упродовж наступних двох-чотирьох років, серед найімовірніших цілей російської експансії – країни Балтії. Безсумнівно, будь-який крок Росії проти країн Балтії буде являти собою напад на весь альянс та Європейський Союз. Він також вказав на статтю 42(7) Договору про Європейський Союз, яка передбачає взаємну допомогу у разі збройної агресії проти держави-члена ЄС і котру деякі експерти описують як навіть сильнішу, ніж стаття 5 Договору НАТО, з точки зору зобов'язань, що держави беруть на себе щодо допомоги одна одній⁶.

Керівник Федеральної розвідувальної служби Німеччини Бруно Каль (Bruno Kahl) в інтерв'ю «Deutsche Welle» на початку 2025 р. сказав, що Росія має міркування щодо перевірки того, наскільки надійною є 5 стаття хартії НАТО про колективну оборону. Москва, з його погляду, воліла б повернутися до світового порядку, який існував у 1990-х, головним чином до старих кордонів НАТО, які тоді ще не включали східноєвропейські країни. Для російської влади перегляд кордонів був би «бажаним без американців у Європі. Поки що цього хотіли лише росіяни. Ми дуже сподіваємося, що американці цього не бажають»⁷. У такому ж сенсі висловився восени 2024 р. міністр оборони Данії Троелс Лунд Поульсен: «Не можна виключати, що протягом трьох-п'яти років Росія випробує статтю 5 та солідарність НАТО. У 2023 р. НАТО не робило такої оцінки. Це нові знання, які зараз виходять на перший план». Служба розвідки міноборони Данії також констатувала на початку 2025 р. таке: «Росія зможе напасти на країну (країни)

⁵ The national Threat Assessment by the Defence Intelligence and Security Service under the Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. Vilnius, 2024. URL: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2024/03/GR-2024-02-15-EN-1.pdf>

⁶ Kohanets R. Putin Could Attack NATO Member States by 2030, EU Official Says. November 17, 2025. URL: <https://united24media.com/latest-news/putin-could-attack-nato-member-states-by-2030-eu-official-says-13485>

⁷ Kushnikov K. German intelligence: If Ukraine falls, Russia could start a war with NATO before 2030. March 27, 2025. URL: https://military.com/en/news/german-intelligence-if-ukraine-falls-russia-could-start-a-war-with-nato-before-2030/#google_vignette

НАТО, щоб розпочати локальну війну з країною, що межує з нею, тоді як протягом двох років вона може розпочати регіональну війну в регіоні Балтійського моря. Тим часом, через п'ять років вона може розпочати широкомасштабний напад на Європу, за умови, що США не втратимуться»⁸.

Тема американського стратегічного «дистанціювання» від Європи усе частіше піднімається не тільки у ЗМК, а й в аналітичних документах. І це не випадково, нинішня республіканська адміністрація фактично відкинула довготривалий, започаткований ще президентом Вудро Вільсоном, демократичний тренд у зовнішній політиці, зробивши ставку на може й не дуже бажане, але вимушене «співіснування» з автократичними режимами на кшталт китайського та путінського в умовах «розквіту» Realpolitik. Нові / старі геостратегічні підходи знайшли віддзеркалення у такому базовому документі яким є «Стратегія національної безпеки США» (листопад 2025 р.). При цьому особливо підкреслено, що Сполучені Штати беззастережно захищатимуть власний суверенітет і «справи інших країн нас хвилюють лише тоді, коли їхня діяльність безпосередньо загрожує нашим інтересам».

Щодо ієрархії геостратегічних інтересів США, то на перше місце поставлені залагодження проблем і розвиток Західної напівкулі (тут фактично проголошується нове видання доктрини Монро). Другим за значенням зі стратегічної точки зору визначено регіон Індो-Пасифіки (насамперед економічна конкуренція і воєнно-політичне протистояння з КНР у питанні Тайваню). І лише на третьому місці виступає європейська проблематика у контексті зовнішньополітичного курсу Вашингтону. Фактично США сьогодні погоджуються на «багатополярність», відмовляючись від лінії на досягнення власного глобального домінування. Проголошуваний гнучкий реалізм (flexible realism) передбачає підтримання «добрих відносин та мирних торговельних відносин з країнами світу без нав'язування їм демократичних чи інших соціальних змін, які суттєво відрізняються від їх традицій та історії». Отже, визнаючи принцип «балансу сил», США усе-таки готові перешкодити надмірним геополітичним амбіціям, які загрожують їх національним інтересам. Відкидаючи «злочасну концепцію глобального панування» у Вашингтоні бачать свою задачу у запобіганні «глобальному, а в деяких випадках навіть регіональному, пануванню інших». Такими видаються риси глобальної політики Д. Трампа як «президента миру». Прагматика миру через силу передбачає ставку на політично дієву, але не «яструбину» м'язову систему (muscular without being "hawkish")⁹.

⁸ Saradzhyan S. Would Russia Attack NATO and, If So, When? Russia Matters. June 5, 2025. URL: <https://www.belfercenter.org/research-analysis/would-russia-attack-nato-and-if-so-when>

⁹ National Security Strategy of the United States of America. November 2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

Повернемося від глобалістики до регіональної конкретики, зокрема до бачення європейської політики США у сучасній Стратегії національної безпеки. Нова «стратегічна якість» відносин з НАТО полягатиме у тому, що численні союзники і партнери мають «взяти на себе основну відповідальність за свої регіони та зробити набагато більший внесок у нашу колективну оборону», використовуючи економічні інструменти для узгодження стимулів, розподілу тягаря з союзниками для підтримання довгострокової стабільності (5 % ВВП на оборону). Стосовно відносин Європи з Росією відзначено, що європейські союзники мають значну перевагу над Росією у твердій силі майже за всіма показниками, окрім ядерної зброї. Оскільки європейсько-російські відносини «зараз глибоко послаблені» необхідні відповідальні політичні рішення, котрі вимагатимуть значної дипломатичної участі США. Передусім ідеться про домовленості щодо швидкого припинення бойових дій в Україні, а також «запобігти ненавмисній ескаляції або розширенню війни та відновити стратегічну стабільність з Росією» та підтримати «післявоєнну відбудову України, щоб забезпечити її виживання як життєздатної держави»¹⁰.

У багатьох сучасних аналітичних документах, які розроблені європейськими експертами, ідеться зокрема про необхідність досягнення у короткостроковій перспективі певної воєнно-стратегічної автономії об'єднаної Європи. Звернемося у зв'язку з цим до серйозного аналітико-прогностичного документу представленого Французьким інститутом міжнародних відносин (IFRI). Передусім констатується, що європейські країни (після лютого 2022 р.) більше не можуть уникати «російського питання», оскільки Росія обрала війну. Причому російсько-європейське протистояння ґрунтується на глибокій асиметрії у сприйнятті загроз і стратегічних намірів. Позиція Європи є «по суті оборонною та стримуючою, що базується на повазі до міжнародного права». Одним з слабких місць європейської оборонної стратегії визначається сфера, де продовжує діяти чинник ядерної зброї, який поки що залишається центральним у стратегії ескаляції Москви. Тому ключовою для Європи найближчими роками було б опертя на ядерну міць США. Якщо ж довіра до «розширеного стримування Сполучених Штатів буде серйозно підірвана або зазнає невдачі, Європа постраждає від стратегічного дисбалансу з Росією». До того ж без масованої підтримки з боку США, досягнення європейської переваги в повітрі «вимагатиме вирішення проблеми дефіциту запасів, інтегрованої протиповітряної та протиракетної оборони». Окрім фактора ЯЗ, аналіз балансу сил свідчить, що сухопутна сфера також залишається слабким місцем Європи. Навіть якщо Європа зберігає якісну

¹⁰ National Security Strategy of the United States of America. November 2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2025/12/2025-National-Security-Strategy.pdf>

перевагу у навчанні, командуванні та тактиці загальновійськового застосування, «Росія має вирішальну перевагу з точки зору маси, вогневої потужності, мобілізаційних можливостей та толерантності до виснаження»¹¹. Показова тут і еволюція позиції ФРН, яка до широкомасштабної російсько-української війни багато у чому керувалася у політиці з Москвою підходами відомої Ostpolitik доби Брандта-Брежнєва. Певні вагання у зовнішній політиці канцлера О. Шольца у військово-політичній допомозі Україні пояснювалися певним впливом «російського комплексу Берліна». Згідно опитування німецьких громадян, здійсненого майже через рік після початку війни, 41 % респондентів вважали що обсяг допомоги Києву є цілком задовільним, а 26 % бажали обмежити військове співробітництво¹². Зацікавлені експерти вважали, що зміна безпекових орієнтирів у ФРН відбувається занадто повільно. Зокрема констатувалося таке. За 5–10 років німці спроможні зробити власні сили захисту більш ефективними, однак виходячи з певних «обмежень стратегічної культури Берлін не стане лідером європейської політики безпеки»¹³. Ситуація почала змінюватися з приходом до влади Фрідріха Мерца.

Зрозуміло, що і Франція, і Німеччина як одні з головних гарантів європейської безпеки поки що повністю не підготовлені до адекватної відповіді потенційному агресору. Проте, у довготривалому геостратегічному змаганні з путінським режимом Європа має перевагу у більшій економічній стійкості та демократичній гнучкості. У французькому документі підкреслюється, що російський режим виглядає «стабільним у короткостроковій перспективі» завдяки повному контролю еліт та суспільства, але залишається підданим ризикам хаотичного переходу у разі зміни влади. Європа, тим часом, вразлива до внутрішніх криз, але виграє від «демократичної стійкості та привабливого способу життя, з обмеженим ризиком короткострокового та середньострокового краху завдяки здатності колективно долати кризи». В економічному напрямку ставка з боку ЄС робиться на посилення політики санкцій. Тому констатується: хоча «здатність Росії підтримувати воєнні зусилля аж ніяк не вичерпана, особливо якщо ціни на нафту залишаться стабільними, нижчі ціни або додаткові суворі санкції зроблять ситуацію ще більш нестабільною». Загалом економіка Росії поступово «набуває рис, порівнянних з іранською економікою, поєднуючи обмежену модернізацію з довгостроковою стагнацією». У висновку аналітики відзначають таке:

¹¹ Gomart Thomas (ed.). Europe-Russia: Balance of Power Review. Ifri Studies. November 2025. URL: https://www.ifri.org/sites/default/files/2025-11/ifri_gomart_ed_europe_russia_2025_1.pdf

¹² Niemcy wobec wojny. Rok zmian / Red. Katarmerszyna Kazimirska, Tomasz Strelczyk та in. Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia. Warszawa, 2023. S. 210.

¹³ Ibid. S. 47.

«Як не парадоксально, вторгнення Росії в Україну та зіткнення моделей з Росією дозволили Європі заново відкрити свою *raison d'être* (мир і демократію) та продемонструвати демократичні інновації для зміцнення власної моделі перед обличчям її конкурентів»¹⁴.

Відзначимо однак, що деякі експерти досить обережно оцінюють перспективи досягнення європейської автономії за новітніх геополітичних реалій. Як підкреслює аналітик одного з американських *think tanks* Імран Халід, сьогодні ситуація всередині Європи стала складнішою. Окрім виборів у Чеській Республіці, вибори в Нідерландах принесли нові невизначеності щодо майбутнього підходу країни до оборонної політики ЄС. Уряд Словаччини зі свого боку уповільнив свою підтримку України, що викликало питання щодо узгодженості санкційної стратегії блоку. Правляча коаліція Німеччини, хоча й досягає цільового показника витрат у 2 % ВВП за рахунок великого інвестиційного фонду, залишається розділеною щодо довгострокової стійкості оборонних бюджетів. Навіть у Франції зберігаються розбіжності щодо оборонних зусиль. Усе це у свою чергу посилює популістські та євроскептичні впливи, які «ставлять під сумнів єдність, необхідну для досягнення амбітних цілей колективної оборони»¹⁵. Більш жорстко з цього приводу висловився знаний американський аналітик Януш Бугайські, котрий зазначив таке. Польща розглядає США як безцінну протизагрозу ЄС, яка допомагає протидіяти наївним закликам до «стратегічної автономії» Європи, що залишить континент беззахисним. ЄС у Варшаві сприймається переважно як економічно вигідне угруповання, в якому домінували Німеччина та Франція, але яке не має жодних реалістичних можливостей чи намірів захищати Польщу чи її сусідів у разі військового нападу Росії. Разом з тим, Польща готується до двох взаємопов'язаних викликів: поновлення агресії Росії проти своїх сусідів, якщо вона переможе в Україні, та неминучого краху Росії, якщо вона продовжить програвати війну проти України, формуючи власне новітнє бачення «докомуністичної ініціативи Міжмор'я»¹⁶.

Проте, у більш віддаленій, середньостроковій перспективі, не слід відкидати можливості «розбудови» європейської моделі безпеки та стратегічної автономії, яка спиратиметься на більш стабільні партнерські відносини. Саме такі перспективи аналізує дослідник Ягеллонського університету Міхал

¹⁴ Gomart Thomas (ed.). Op. cit.

¹⁵ Khalid Imran. The limits of European strategic autonomy. It's becoming harder to maintain consensus on policy toward Ukraine, December 26, 2025. URL: <https://fpif.org/the-limits-of-european-strategic-autonomy/>

¹⁶ Bugajski Janusz. Janusz Bugajski's Washington View: Poland is Europe's Pivotal Power. 09.10.2024. URL: <https://istraga.ba/janusz-bugajskis-washington-view-poland-is-europes-pivotal-power/>

Рековскі. На його думку, така модель може стати політичною реальністю, завдяки поєднанню чотирьох ключових дій: посиленню свого потенціалу, зменшенню вразливостей, сприянню ситуаційній обізнаності та розвитку партнерських відносин. Підкреслюючи важливість останніх, автор зауважив таке. Існують сфери – такі як енергетичні ресурси, сировина, напівпровідники, вакцини, міграція чи боротьба з тероризмом – де ЄС просто «потрібно співпрацювати з іншими або дивитися за межі своїх територіальних кордонів для досягнення своїх цілей». При цьому стратегічна автономія може бути досягнута лише через партнерство з країнами та ринковими суб'єктами за межами ЄС. Наприклад, ЄС активно прагнув співпраці з іноземними партнерами в секторі напівпровідників, ініціювавши партнерства та меморандуми про взаєморозуміння з Японією, Індією, Канадою та Сінгапуром у 2023 р., а також з Республікою Корея у 2024 р.¹⁷

Разом з тим, варто ще раз підкреслити усі економічні, соціальні та інфраструктурні проекти сприятимуть європейській стратегічній автономії лише у тому випадку, коли вона зможе консолідувати власні зусилля у безпековому та оборонному вимірах. Не випадково, під час міжнародної конференції в Університеті Сорбонни (вересень 2025 р.), на якій французькі та українські експерти обговорювали європейський вимір війни Росії в Україні, військовий експерт Ніколя Рішу констатував наступне. «Ми справді не воювали останні 80 років, тому в нас немає колективної свідомості, немає усвідомлення, що ми вже у війні. Звичайно, Франція робить зусилля, але якщо подивитися навколо, коли ми говоримо про Європу – що це таке? Європи оборони сьогодні не існує. Європи як єдиної політичної сили не існує. Здатності діяти в складі 27 держав, щоб, можливо, завтра вести війну зі спільною армією, не існує». На його думку, проблема полягає у тому, що ЄС був задуманий насамперед як економічна спільнота, що функціонує лише на основі миру¹⁸.

Особливою строкатістю вирізняється політичний ландшафт Центральної та Східної Європи. Як підкреслювали аналітики фундації «Українська призма» регіон залишається «центром уваги світової спільноти через свою близькість до зони бойових дій». У межах співробітництва з НАТО вироблені спільні пріоритети безпеки через такі механізми, якою є «Бухарестська дев'ятка». Однак політична строкатість усе-таки досить часто домінує. Зокрема в експертному документі відзначено наступне. Хоча є випадки спільних поглядів та спільних дій,

¹⁷ Rekowski Michał. Building Strategic Autonomy in the European Union. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*. № 1. 2025. URL: <https://journalse.com/pliki/pw/1-2025-Rekowski.pdf>

¹⁸ У Парижі французькі та українські інтелектуали дискутували про європейський вимір війни Росії в Україні. UKRINFORM. 24.09.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-world/4039945-u-parizi-francuzki-ta-ukrainski-intelektuali-diskutuvali-pro-evropejskij-vimir-vijni-rosii-v-ukraini.html>

індивідуальні національні інтереси, історичний контекст та стратегічні пріоритети кожної країни «відіграють значну роль у формуванні її відповідних зовнішньополітичних позицій»¹⁹.

Тому в контексті сучасних викликів національній і колективній безпеці, особливо в умовах триваючої російсько-української війни, актуалізується тема регіональних стратегічних альянсів, скажімо, на кшталт структурного оформлення Люблінського чи Веймарського трикутників. До прикладу, таким регіональним воєнно-політичним об'єднанням міг би стати у майбутньому трикутник безпеки «Польща – Україна – Румунія», навіть незважаючи на сучасні польсько-українські суперечки чи навіть регіональне суперництво. Стратегічно такий союз у майбутньому міг би посилити логістичну та оборонну співпрацю, з'єднавши Балтійське та Чорне моря і зміцнюючи східний фланг НАТО. Таким чином Румунія підтвердила свою роль критично важливого та надійного партнера для розміщення другого великого військового центру НАТО для України, що доповнює встановлений, вирішальний центр у Польщі.

У сучасних геостратегічних умовах роль румунського фактору значною мірою посилюється. З Румунією, котра сьогодні являє собою зростаючий факт військово-політичної могутності у регіоні ЦСЄ, де для неї відкривається креативний простір, де має зокрема підтвердитися здатність Румунії перейти «від пасивного бенефіціара ініціатив ЄС у сфері безпеки до активного учасника еволюції оборонно-промислового ландшафту Європи»²⁰ і Україна має зорієнтувати свій зовнішньополітичний компас у перспективному румунському напрямку. Причому ефективний безпековий діалог має розвиватися на різних рівнях – не лише між президентами та урядами, а й особливо на парламентському рівні й на рівні громадянського суспільства, неурядових акторів.

У глобальній геостратегічній грі важливим фактором, який певним чином впливає на прийняття політичних рішень, дискусії експертів та метаморфози громадських позицій, залишається протистояння по лінії «демократія – авторитаризм». У політичному та експертному середовищі, спираючись на об'єктивні показники, останніми роками дотримуються думки, що авторитаризм як явище на регіональному й глобальному рівнях досить впевнено зростає. Проте, розвиток «авторитарності» на міжнародній арені йде різними шляхами.

¹⁹ Gerasymchuk S., Kravchuk V. *Arsenals and alliances: Unprecedented Focus on CEE in the Face of Adversity. Position Paper*. 2024. URL: https://prismua.org/wp-content/uploads/2024/04/Arsenals-and-Alliances-Final_print.pdf

²⁰ Iancu Niculae. *Romania's defence policy and national security interests in the European defence fund amidst european defence integration. Land Forces Academy Review*. Vol. XXX. No. 2(118). 2025. URL: https://www.researchgate.net/publication/393016503_Romania's_Defence_Policy_and_National_Security_Interests_in_the_European_Defence_Fund_Amidst_European_Defence_Integration

До прикладу, декілька десятиліть тому до авторитарних режимів відносили, скажімо, Південну Корею і Сінгапур. Проте, сьогодні такі країни – Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур трактуються як авторитарні девелопменталістські режими (authoritarian developmentalist regimes), які багато чому «навчилися» у сталих ліберальних демократій²¹. Разом з тим, держави що сьогодні безсумнівно відмовляються від політичного плюралізму, відстоюючи сильну централізовану державну владу й стримуючи верховенство права, а також розподіл влади та демократичне голосування, просувають іншу цивілізаційну модель розвитку. Такими сьогодні (чи назавжди?) видаються Китай і Росія, не кажучи вже про Іран та КНДР. Проблема зростаючого авторитаризму, який протистоїть демократичним принципам і розвитку, трактувалася у «Новій Атлантичній Хартії» (10 червня 2021 р.), підписаній тодішніми президентом США Дж. Байденом і британським прем'єр-міністром Б. Джонсоном. Відчуваючи наростання політичної кризи в Євразії, лідери обох держав задекларували свою відданість та єднання «навколо принципів суверенітету, територіальної цілісності та мирного вирішення спорів. Ми виступаємо проти втручання шляхом дезінформації чи іншого зловмисного впливу, зокрема на виборах... Так само ми будемо захищати ключові принципи, такі як свобода судноплавства та польотів, а також інші міжнародно законні види використання моря»²². Як відзначає нідерландський дослідник сучасних трансатлантичних відносин Яап Верхел, цей порядок ґрунтується на принципах демократії, верховенства права та прав людини, а також на міжнародній співпраці та колективній безпеці. Чітка зміна (не просто в акцентах, а майже всієї лінії зовнішньої політики США) відбулася з початком «руйнівної політики президента Дональда Трампа «Америка понад усе», який постійно ображав своїх трансатлантичних союзників, підривав принципи колективної безпеки та відмовлявся підтримувати будь-яку багатосторонню співпрацю»²³. Така політика дійсно стала допоміжним тлом та інструментом маніпуляцій для виправдання своєї агресивної позиції в російсько-українській війні для путінського режиму. Досить показовим є і той факт, що текст Хартії доступний на сайті британського прем'єра, але дає відому помилку «404» на сайті Білого дому.

²¹ Shen Wei. 'Effective' Developmental States: Does Authoritarianism Matter? *Topic Paper*. Bern: SDC Networks on Governance and Fragility, Conflict and Human Rights, 2021. URL: https://www.sdc-pge.ch/dam/en/sd-web/RxrtaoFNALEz/PGE-Governance-AuthoritarianContextTopicNote-SDC-2021_EN.pdf

²² The New Atlantic Charter. Published June 10, 2021. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/new-atlantic-charter-and-joint-statement-agreed-by-the-pm-and-president-biden/the-new-atlantic-charter-2021>

²³ Verheul Jaap. The Atlantic Charter: Genesis of the Transatlantic World Order. URL: <https://atlantische-commissie-s3-bucket.s3.eu-west-1.amazonaws.com/wp-content/uploads/2021/12/06121051/AP6-2021-Verheul.pdf>

Зауважимо у цьому контексті, що певний «політичний вододіл» з питань демократії та зовнішньої політики у середині політичного класу держав Центральної та Східної Європи також вдавався взнаки упродовж останнього десятиліття. Візьмемо до прикладу Республіку Польща. Поміж провідних політичних сил країни чітко виокремилися 2 основні напрямки – неореалістичний та неоліберальний. Такі консервативні партії як ПіС та Солідарна Польща апелювали до реалізму. Він ґрунтувався на концепції національного інтересу як фундаментального орієнтиру міжнародної діяльності держави. Реалісти вважали, як підкреслюють польські дослідники, що міжнародні відносини не мають фіксованої ієрархії, а тому є за своєю суттю конфліктними. Відбувалася гра з нульовою сумою, в якій одні держави будували своє позиційне становище за рахунок інших. Проте, у виходячи з реалій зовнішніх орієнтирів Євросоюзу, прихильники першості державного суверенітету Польщі відстоювали позиції оборонного реалізму, який мав бути «оборонним, кооперативним та дипломатичним». Отже, держава нарощувала силу та могутність для «максимізації своєї безпеки, а не для розширення сфер впливу»²⁴. З іншого боку, прихильники неоліберальної парадигми віддавали перевагу не державі як головному актору міжнародної системи, а динаміці взаємодії окремих осіб, груп інтересів які, з їх погляду, виступали суб'єктами міжнародної політики, а держава виступала швидше у ролі представника таких інтересів. Підтримана ними (у чомусь ідеалістична) модель *демократичного миру* заснована у впевненості, що демократії не ведуть війни одна проти одної. Більш того, чим більше ліберально-демократичні норми проникають у свідомість політиків, які доленосні приймають рішення, та громадян, тим менший ризик того, що така держава, котра ними керується вдаватиметься до застосування сили проти іншої демократичної держави. Як відомо, політична думка «Громадянської платформи» характеризується ліберальною парадигмою міжнародних відносин. Стосовно зовнішньої політики держави її прихильники (враховуючи відносно обмежений потенціал Польщі та зменшення участі США на континенті) вважають, що найбільший шанс у захисті національних інтересів полягає в глибшій інтеграції з європейськими структурами та співпраці з провідними країнами Євросоюзу – Німеччиною та Францією. Іншими словами, вона прагнула увійти в мейнстрім європейської політики. Отже, саме Європа була фундаментальним напрямком польської зовнішньої діяльності. При цьому пріоритетом зовнішньої політики була вісь Схід-Захід, тобто відносини Польщі з країнами Західної Європи. Західна Європа вважалася

²⁴ Maj E., Sanecka-Tyczyńska J., Wicha T., Trembicka K. Model polityki zagranicznej Polski w XXI wieku w myśli politycznej głównych orientacji ideologiczno-programowych. 2021. URL: <https://fundacijapan.pl/wp-content/uploads/2024/02/Model-polityki-zagranicznej-Polski-w-XXI-wieku-w-mysli-politycznej-glownych-orientacji-ideologiczno-programowych.pdf>

центром регіону та була джерелом цінностей та конституційних принципів, вестернізації решти континенту. Тобто політичним ідеалом для неолібералів вважалася «інтегрована Європа» через насамперед економічну єдність у рамках ЄС, а не через конкурентне зміцнення співпраці зокрема у Центральній Європі.

Варто підкреслити що у такій моделі будь-яка регіональна інтеграція з подальшою фрагментацією та дистанціюванням від Євросоюзу вважалася проектом, який би сприяв дезінтеграції Європи. Тому то основний наголос робився на двосторонніх відносинах з країнами субрегіону або в рамках спеціальних альянсів в рамках ЄС, а співпраця в межах субрегіональних угод, таких як Вишеградська група, розглядалася як продовження політики ЄС, відповідно до принципу, що чим сильніша Польща в Європейському Союзі, тим сильніша Вишеградська група²⁵.

Російсько-українська війна докорінно змінила і європейські, і польські політичні акценти. Однак, як уже відзначалося, позиція ФРН доби канцлерства О. Шольца не була послідовно українською. Як вважає польський дослідник Пшемислав вель Граєвський, демократична адміністрація Байдена і сам президент вірили (як і колись під час перебалансування відносин з Росією), що польський уряд, в якому домінуватиме Громадянська платформа (ГП), співпрацюватиме з Німеччиною, а Німеччина забезпечить мир з боку Росії та солідарність ЄС зі США щодо Китаю. Позиція Києва при цьому враховувалася слабо. До того ж Україна, точніше її політичний клас, залишається досить часто «обеззброєним» в оцінках реальної власної позиції щодо ЄС, НАТО і Польщі.

Зрозуміло, що експерт виходить з доконаного постулату зовнішньої політики Варшави: перемога України у війні проти Росії відповідає життєво важливим інтересам Республіки Польща. Однак підкреслюється, що сьогодні в Україні немає аналогів Польському інституту міжнародних справ, Центру східних досліджень, Центру східноєвропейських досліджень Варшавського університету, Інституту Центральної Європи в Любліні тощо, де загалом «кілька десятків або кілька сотень польських експертів вивчають ситуацію в Україні та навколо неї п'ять днів на тиждень, вісім годин на день, та пропонують свої знання структуровано урядовим керівникам. Ніхто не виконує такої роботи щодо Польщі – у сенсі структурної співпраці між експертними групами та державною адміністрацією в Україні». Отже, робиться висновок: незнання політичної сцени в нашій країні є глибоким в Україні та негативно впливає на політику Києва²⁶.

²⁵ Maj E., Sanecka-Tyczyńska J., Wicha T., Trembicka K. Op. cit.

²⁶ Żurawski vel Grajewski P. Stosunki polsko -ukraińskie w latach 2022–2024 w kontekście odporności środkowoeuropejskich członków Unii Europejskiej na wyzwanie pełnoskalowej inwazji Rosji na Ukrainę. URL: <https://newdirection.online/2018-publications-pdf/NDreportPL-PL-UK.pdf>

Нав'язування ж Україні «компромісу» з Росією збереже загрозу вторгнення Москви до Центральної Європи та допоможе «дисциплінувати» поляків, балтів та румунів, тобто зламає їхній опір планам централізації Європейського Союзу, очолюваним Німеччиною та Францією. Більш того, існує небезпека, на яку вказує П. вель Граєвський, що ліберально-космополітичний табір у Польщі, очолюваний Дональдом Туском, гратиме скоріше на боці Берліну, адже він «не є ні проукраїнським, ні антиросійським»²⁷.

Один із сучасних молодих і впливових польських експертів, віце-президент Ягеллонського клубу Константій Пілава цілком слушно зауважив, що переважна більшість поляків не має проблем з українцями як такими. «Ми живемо пліч-о-пліч нормально, часто зі співчуттям. Українці працюють там, де поляки дедалі менше хочуть працювати – у магазинах, ресторанах і на заправках. Немає масових актів насильства, спонтанних спалахів ворожнечі на вулицях. Якщо поляки й обурені чимось, то це не українці, а поляки, які перетворили чесноту гостинності на кітчеве видовище». Після чотирьох років війни Польща «не в змозі відстояти свої інтереси, чи то економічні, історичні, чи політичні. А натомість нам з самого початку пропонували символічний кітч – прапори, мови, послання, жести. Українцям не потрібні жести від нас. Їм потрібна зброя та гроші. А ті, хто прийшов на роботу, просто хочуть миру та нормального життя»²⁸, – стверджував Пілава.

Показовими у цьому контексті є результати соціопитування стосовно міжнародної і зовнішньої політики, а також перспектив російсько-української війни та позицією у зв'язку з цим Польщі. На запитання, хто має брати участь у мирних переговорах, поляки найчастіше вказували Україну (77 %), Росію (68 %), Сполучені Штати (61 %), а також основні міжнародні організації: Європейський Союз (49 %) та НАТО (43 %). Більшість поляків також вважають, що досягнення миру в Україні має бути пріоритетом, навіть якщо це означає відмову від частини своєї території або незалежності (58 %, порівняно з 25 %, які підтримують продовження боротьби). Більшість також вважає втрату Україною частини території найімовірнішим сценарієм завершення війни (67 %).

На запитання: «Як ви оцінюєте дії Дональда Трампа щодо війни в Україні?», відповіді поляків виявилися такими: «Однозначно погано» і «Скоріше погано» разом – 52 % й підтримали лінію американського президента в українському питанні відповідно 30 % опитаних. Стосовно партійних позицій розклад виявився таким. Поміж представників ПiC позитивно оцінили

²⁷ Żurawski vel Grajewski P. Op. cit.

²⁸ Konstanty Pilawa. Wiceprezes Klubu Jagiellońskiego. Podcast "Kultura poświęcona". URL: <https://www.facebook.com/KonstantyPilawa/>

політику Трампа 54 %, 24 % її не підтримали, відповідно у Громадянській коаліції позитивно оцінили дії очільника Білого Дому 16 % і 77 % проти. Стосовно можливості направлення Польщею, разом з іншими європейськими країнами, військ до України після можливої мирної угоди, «Однозначно ні» відповіли 37 %, «Скоріше ні» – 31 % (тобто разом 68 % опитаних) і 22 % прихильно поставилися до такої можливості.

Насамкінець звернемо увагу на оцінку можливостей автономних зусиль Євросоюзу щодо воєнно-політичної підтримки України. Ідеться про запитання: «Чи вважаєте ви, що Європа зможе самотійно, без участі Сполучених Штатів, підтримувати Україну настільки, щоб забезпечити її продовження ефективної оборони?». У відповідь на дії Дональда Трампа щодо України багато європейських коментаторів та провідних політиків, таких як Еммануель Макрон та Фрідріх Мерц, висловили припущення, що на американську допомогу більше не варто покладатися, а Європі слід прискорити озброєння та підготуватися до самотійної підтримки оборони України. Також є повідомлення про те, що Сполучені Штати розглядають можливість відмови від командування силами НАТО в Європі, що може стати прелюдією до повного виходу з Альянсу та ще більше посилить ізоляцію Європи перед обличчям російської загрози. Однак, чи зможе Європа самотійно, без підтримки США, підтримувати Україну настільки, щоб забезпечити її продовження ефективної оборони? Респонденти досить скептично поставилися до цієї можливості – більшість (60 %) відповіли негативно, і лише трохи більше одного з чотирьох (28 %) вважали, що Європа здатна на це²⁹.

Звернемося дещо до іншого європейського кейсу. Чимало політичних міркувань та експертних оцінок сьогодні існує щодо цивілізаційного «розколу» в Угорщині, яка маневрує між Сходом і Заходом, маніпулюючи при цьому українською темою (особливо правляча партія «Фідес» В. Орбана). Відзначимо, що насправді не дуже велика частка угорських громадян дійсно бажає виходу країни з Євросоюзу. Так, згідно експертних оцінок та результатів соціопитувань під назвою «Скільки Європи ми бажаємо?», абсолютна більшість угорців (54 %) мають проєвропейські настрої на емоційному рівні. Майже чверть респондентів нейтральні (23 %), з меншою часткою емоційно орієнтованих євроскептиків (16 %). Виходячи з когнітивного вимірювання, майже половина угорців також може вважатися проєвропейськими (48 %). При цьому більше десятиї частини угорців мають нейтральну оцінку членства Угорщини в ЄС (13 %). Поведінковий показник показує таку картину. Дві третини угорців (66 %) є повністю

²⁹ Polacy o potencjalnym zakończeniu wojny w Ukrainie. Opracował Jonathan Scovil. Marzec 2025. Fundacja Centrum Badań Opinii Społecznej. URL: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2025/K_022_25.PDF

нейтральними, тобто вони публічно не зайняли б позицію ні за, ні проти ЄС – чи то в коментарі у Facebook, дружній розмові чи участі у вуличній демонстрації. Можна сказати, що майже кожен 10-й з угорських громадян готовий до політичних дій, тобто вони є легко мобілізованими євроскептиками (9 %), частка потенційно активних прихильників ЄС дещо вища (15 %). Що стосується потенційного референдуму, то в усіх соціальних та політичних групах значна більшість проголосувала б за те, щоб залишитися в ЄС на референдумі щодо членства в ЄС. Навіть серед виборців «Фідес» лише 61 % підтримують членство в ЄС, тоді як частка тих, хто підтримує вихід, надзвичайно висока – 17 %, а 22 % не визначилися. Однак більшість опозиції виступають за ЄС (86 %), дуже мало хто виступає за вихід, усього 4 %³⁰.

Як відзначається в експертній доповіді угорського ліберального інституту «Policy solutions», у 2025 р. В. Орбан «вміло використав міжнародно сприятливий клімат» і намагався зіграти роль глобально важливого гравця і міжцивілізаційного медіатора трьох провідних держав. У такому контексті важливим фактором стала «бурхлива похвала та публічна підтримка Трампом Orbana». І хоча Трамп загалом «мало знає про менші країни та їх лідерів, він дуже добре знає Віктора Orbana, і навіть демонструє слабкі натяки на знання ключових дебатів в Угорщині, зокрема рішучого антимиграційного консенсусу в угорському суспільстві». Угорщина також посідає перше місце серед держав ЄС з найбільшою кількістю китайських інвестицій з 2023 р., випереджаючи країни, які є набагато більшими та розвиненими економічно. Справедливості заради можна сказати, що так само, як Угорщина є плацдармом Росії в ЄС та НАТО, вона служить аналогічній меті для Китаю. Все це, разом із закріпленими перевагами «Фідес», робить результати Петера Мадяра у побудові сильного та єдиного опозиційного блоку ще більш вражаючими. Автори доповіді пишуть про тривожну тенденцію на теренах Євросоюзу: приклад Orbana набирає популярності в окремих країнах. Хоча переважна більшість ЄС «продовжує підтримувати Україну, цілком ймовірно, що однаковість щодо війни в Україні буде дедалі важче досягти, оскільки дружні Путіну партії наразі на підйомі»³¹.

При цьому побоювання, пов'язані з війною, поступово згасають. Половина угорців не погоджувалася з твердженням, що Угорщина може бути втягнута у російсько-українську війну, тоді як 46 % висловили певний

³⁰ Bíró-Nagy A., Szászi A., Varga A. Mennyi európát szeretnénk? EU-pártiság és euroszeptizmus Magyarországon, May 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/366719110_MENNYI_EUROPAT_SZERETNENK_EU-partisag_es_euroszeptizmus_Magyarorszagon

³¹ Györi G., Bíró-Nagy A. Hungarian Politics in 2025. 2026, *Policy Solutions*. Budapest. URL: https://www.policysolutions.hu/en/news/676/hungarian_politics_in_2025_publication

ступінь занепокоєння. Два роки тому майже 60 % респондентів побоювалися, що Угорщина може бути втягнута у війну; цей показник знизився до 49 % у 2024 р. і знизився ще на три відсоткові пункти до осені 2025 р. На запитання чи будуть угорці підтримувати вступ України до ЄС позитивно відповів 31 % респондентів, проти висловилися 64 % опитаних³².

На відміну від Угорщини, де зовнішньополітичні орієнтації ґрунтуються на прагматичній основі, а проросійські симпатії є скоріше виключенням, у Республіці Болгарія вони є сталою тенденцією і цей фактор не може не впливати на ставлення російсько-української війни. За оцінками експертів, близько третини громадян Болгарії дотримуються відкрито або помірковано проросійських поглядів і вважають необхідним підтримувати добрі стосунки з Москвою. Навіть після повномасштабного вторгнення до 30 % респондентів в Болгарії заявили, що вони все одно вважають РФ дружньою слов'янською країною, «братським народом» та своїм стратегічним партнером. Дійсно, російське вторгнення в Україну та її енергетична політика посирили розбіжності в болгарському суспільстві. Соціальні мережі ще більше посилили російську пропаганду в Болгарії, яку сприймають близько до серця прихильники праворадикальних партій, а також багато виборців БСП. За даними звіту Фонду гуманітарних та соціальних досліджень у Софії (HSSF), російська онлайн-пропаганда зростає вдесятеро з початку війни³³.

Україна у цивілізаційному двобії, який відбувається на теренах Євразії, виступає потужним щитом для Європи. Відомий вітчизняний експерт Сергій Троян не випадково, розкриваючи значення виразу «щитова війна», зауважив що це означає «перенесення геологічного поняття Український кристалічний щит у геополітичну площину»³⁴. Показовим є те, що у 2025 р. у Києві відбулася міжнародна конференція «Бренд країни як щит: цінності на сторожі національної безпеки»³⁵. Усе-таки, навіть за нинішніх надскладних міжнародних умов, слід з певною часткою критики ставитися, скажімо, до відомої заяви У. фон дер Ляйєн що Україна має стати «залізним дикобразом» на кордонах ЄС.

³² Biró-Nagy A., Bálint Katona B., Kósa L., Molnár K., Varga A. The World Through Hungarian Eyes – Foreign Policy Attitudes in Hungary in 2025. December 2025. URL: https://www.policysolutions.hu/en/news/672/world_through_hungarian_eyes_2025

³³ Zankina Emilia. Pro-Russia or anti-Russia: Political dilemmas and dynamics in Bulgaria in the context of the war in Ukraine. *The Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Right-wing Populism in Europe* (eds). Gilles Ivaldi and Emilia Zankina. European Center for Populism Studies (ECPS). March 8, 2023. Brussels. URL: <https://www.populismstudies.org/wp-content/uploads/2023/03/Download-Report-on-Bulgaria.pdf>

³⁴ Троян С. Грані війни: мережевий щоденник історика. Київ: Ніка-Центр, 2023. С. 146.

³⁵ Country Brand as a Shield: Values Guarding National Security, July 22, 2025. URL: <https://brandukraine.org.ua/en/news/brand-ukraine-international-conference-is-back-en/>

В умовах повоєнної відбудови Україна має також стати розвинутою країною з усіма засадничими рисами європейської демократії, яка буде у змозі забезпечити громадянам достойний рівень життя в умовах безпеки і миру. Такий розвиток подій не просто прийнятний, а цілком досяжний з огляду на ту обставину про яку в своєму інтерв'ю нещодавно сказав відомий учений та експерт Валерій Пекар. Він зокрема відзначив: Україна має мережеве, горизонтальне, демократичне суспільство. Українці показали, що вони «не просто спартанці, воїни, готові до самопожертви, а високоосвічена, інженерно спроектована нація». Що ж до можливості «непереможного» завершення війни з боку України, експерт підкреслив таке: «Для багатьох українців поразка України означатиме смерть, смерть близьких та родини, або щось ще гірше. Це те, чого багато людей за кордоном не розуміють». На Заході часто нагадують приклад французького режиму Віші часів Другої світової війни, порівнюючи з ситуацією в Україні. Франція потім капітулювала перед німцями, і нацисти дозволили їй існувати як залишковій державі, напівнезалежній. Однак у випадку України ми маємо справу з «зовсім іншою ситуацією. Росіяни хочуть, щоб ми перестали існувати. Тому наша ситуація більше нагадує ситуацію євреїв, ніж французів»³⁶.

На тлі тактичних поразок РФ в Угорщині, а до того у Сирії, поразка в Україні матиме для путінського режиму «нищівне» стратегічне значення. Згадаємо як у кінці 2024 р. Сирія опинилася у фокусі регіональної та глобальної динаміки. Диктаторський, непотичний режим Асадів впав. Як відзначив вітчизняний дослідник Андрій Зелінський саме «південні інсургенти (а не повстанці з Ідлібу) 8 грудня захопили сирійську столицю, що поклало край 54-річному правлінню родини аль-Асадів». Крах режиму «умовного шіїта» Б. аль-Асада суттєво послабив стратегічні позиції Ірану на Близькому Сході³⁷. Адже свого часу аятола Хомейні відносив сирійський режим до тих, де вдалося розбудити правителів й зробити їх корисними для ісламської революції в її протистоянні «сатанинським заколотам» Заходу і Сходу³⁸.

Карколомні сирійські події найбільше зачепили путінську Росію. Остання втратила середземноморські бази – військово-морську в Тартусі й авіаційну у Хмейніні. При цьому відмова Кремля від військової присутності у Сирії поставила під загрозу російські інтереси у Лівії де Путін конкурує за вплив

³⁶ Krystyna Garbicz – Walerij Pekar. Rosja może zaatakować Polskę jeszcze w tym roku. Nie popelnijcie naszych błędów! [Rozmowa], 9 marca 2026. URL: <https://oko.press/rosja-moze-zaatakowac-polske-jeszcze-w-tym-roku-nie-popelnijcie-naszch-bledow-rozmowa>

³⁷ Зелінський А. Л. Причины і наслідки падіння режиму аль-Асадів. *Проблеми всесвітньої історії*. 2025. № 2 (30). С. 142–169.

³⁸ Великий Аятолла Имам Хомейни. Завещание. Независимый информационный центр «Тавхид». Б. г. 56 с.

з Р. Т. Ердоганом. Як слушно вважає Зелінський, турецький лідер вже сьогодні отримав низку суттєвих геополітичних бонусів. Насамперед Анкара отримала у своє розпорядження сирійський сухопутний коридор, а також зміцнила авторитет у сунітському ареалі, посилюючи впливи у Лівані та Лівії. На думку дослідника, за нинішніх умов можна навіть вести мову про певне віртуальне відродження Османської імперії³⁹.

Отже, можна дещо підсумувати. Сьогодні міжцивілізаційний фронтір, своєрідний геостратегічний лімес між Демократією та Авторитаризмом проходить по багатьох лініях. Одну з них можна визначити як Тарту – Тартус від Балтики до Середземномор'я, де зішлися інтереси як великих міжнародних гравців, так і середніх й малих держав. Невеликі країни Балтії, як і раніше, готові протистояти авторитарним викликам. Представники естонського розвідувального співтовариства, до прикладу, констатують: «Росія розглядає Естонію як ворожу державу, головним чином через непохитну підтримку Естонією демократичної України та її прозахідних інтеграційних зусиль. Ця ворожість включає потенційні заходи стримування проти Естонії. Хоча підхід Росії до країн Балтії принципово не змінився, її сприйняття загроз у регіоні посилюється»⁴⁰. Більш того, коли впадають підвалини усталеного світового порядку, то навіть малі держави заглядають за глобальні обрії. Литовська Республіка, спираючись на власний досвід протидії російській дезінформації, готова поділитися «методологіями підвищення стійкості суспільства» та налагодити обмін експертами зі спеціалістами зі стратегічних комунікацій в Індо-Тихоокеанському регіоні. Литва також «поділиться своїм комплексним підходом до боротьби з гібридними загрозами нижче порогу збройного конфлікту»⁴¹.

У сучасній Європі відбулися карколомні зміни. Практично завершився Вестфальський трьохсотлітній цикл. Останньою у ньому була доба після Холодної війни що об'єднала ідеї балансу сил та імперії, роблячи світ немовби єдиним цілим. Проте, і баланс сил, і імперія з часом перестали бути панівними поняттями в Європі і, мабуть, у світі, який сьогодні видається більш розколотим і фрагментованим. У таких гоббсівських координатах сфера міжнародної й національної безпеки стає надто крихкою і, як вважає дехто з експертів, взагалі «вислизуючою». Наведемо тут думку експерта з Баптистського університету

³⁹ Зелінський А. Л. Вказ. праця.

⁴⁰ International security and Estonia 2025. EFIS. URL: <https://www.valisluureamet.ee/doc/raport/2025-en.pdf>

⁴¹ Strategy for Security and Defence Engagement in the Indo-Pacific Region Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania, May 2025. URL: <https://kam.lt/wp-content/uploads/2025/07/Strategy-for-Security-and-Defence-Engagement-in-the-Indo-Pacific-Region.pdf>

Гонконгу Кшиштофа Слівінського, котрий вважає, інтерпретуючи теорію Макіндера у контексті війни в Україні, що конфлікт, ймовірно, триватиме, «хоч і з непередбачуваною інтенсивністю». Разом з тим, результат війни буде лише одним із багатьох кроків, які ведуть до виникнення, можливо, багатополарної міжнародної системи та, як наслідок, і що більш очевидно, «нової системи безпеки в Європі, яка, як раніше, буде перебувати під сильним впливом Німеччини, а не Сполучених Штатів»⁴².

Україна в цілому «рухається у загальноєвропейському потоці, але дуже часто – зигзагоподібною траєкторією»⁴³. Проте, щоби зигзагоподібна траєкторія не стала долею на довгі десятиліття на мультифронтирі Центральної та Східної Європи, Україна і українці мають сформувати поступово, але невідворотно, суспільне й політичне бачення власної країни як хаба стабільної Демократії з почуттям ресурсної й культурної самодостатності та інтелектуальної гостроти, зрозуміло, за умов підтримання національної стійкості і безпеки у XXI ст.

⁴² Krzysztof Śliwiński. Is Geopolitics Still Relevant? Halford Mackinder and the War in Ukraine. URL: <https://journale.com/pliki/pw/4-2023-Sliwinski.pdf>

⁴³ Український Мультифронтір. Нова схема історії України (неоліт – початок XX століття) / упор. С. Громенко. Харків : ВД «Фабула», 2024. С. 7.